

PROGRAM PÉČE O BOBRA EVROPSKÉHO V ČR – TŘI ROKY POTÉ...

JITKA UHLÍKOVÁ

RNDr. JITKA UHLÍKOVÁ, Ph.D.
Působí na AOPK ČR v Praze v Oddělení druhové ochrany živočichů, kde se zabývá problematikou záchranných programů a programů péče pro zvláště chráněné druhy živočichů.

Realizace Programu péče o bobra evropského v ČR probíhá od října roku 2013. Cílem tohoto článku je rozbor aktuálního stavu jeho implementace. Pro omezení rozsahu textu zde nejsou opakovány již dříve publikované údaje o historii výskytu bobra u nás, o jeho ochraně a koncepci managementu v ČR, které lze nalézt v článku Uhlíková et al. (2014), v Programu péče nebo v nové publikaci „Průvodce v soužití s bobrem“ (viz dále). Poslední dva jmenované materiály jsou dostupné na internetových stránkách Programu péče www.zachranneprogramy.cz.

AKTUÁLNÍ STAV REALIZACE PROGRAMU PÉČE

Čtyři pilíře

Úspěšný management bobra evropského je založen na základě zkušeností ze sousedních států, zejména z Bavorska, a za stávajícího stavu jeho zákonné ochrany vycházející ze směrnice 92/43/EHS „o stanovištích“, na následujících čtyřech pilířích:

P1. Poradenství při řešení konfliktních situací

P2. Aplikace preventivních opatření včetně jejich finanční či hmotné podpory

P3. Kompenzace škod způsobených bobrem evropským

P4. Odchyt, odlov jedinců při závažných konfliktních situacích

V následujícím textu je uveden význam jednotlivých pilířů, k jakému opatření Programu péče se vztahují a jaký je aktuální stav naplňování aktivit spadajících pod každý z pilířů. Pro srovnání je popsán také stav v těchto oblastech v sousedních zemích.

P1. Poradenství při řešení konfliktních situací - opatření 3.5.2 Programu péče:

Podpora informovanosti veřejnosti

Základem pro předcházení či snížení rozsahu škod působených bobrem je cílené a rychle dostupné poradenství. Poradenství v případě bobřích konfliktních situací je časově náročné a neobejde se bez zkušeností a znalostí na straně poradců. Na počátku stojí terénní šetření, které definuje pozici a význam problematiku lokality v rámci bobřího teritoria a osvětlí bobří „zájmy“ na dané lokalitě, které vedly ke vzniku kon-

Bobří „toothprint“. Foto Ladislav Vogeltanz

fliktu. Na základě získaných informací je následně navrženo řešení problému. V případě návrhu aplikace opatření by měla být na místě také pomoc s jeho realizací. Tím poradenská činnost však nekončí a žádoucí jsou opakované návštěvy lokality, které přinášejí informace o vývoji konfliktní situace a vhodnosti aplikovaných opatření.

„Základem pro předcházení či snížení rozsahu škod působených bobrem je cílené a rychle dostupné poradenství.“

Současný stav:

Cílené a rychle dostupné poradenství při konfliktních situacích není u nás v potřebném rozsahu zajištěno. Regionální poradenství zajišťují v rámci své činnosti pracovníci AOPK ČR či pracovníci krajských úřadů, kteří jej však vzhledem k jejich časové vytíženosti nemohou vykonávat v potřebném rozsahu. Současně vzhledem k jejich rozsáhlé agendě tito pracovníci nemohou získat dostatek informací a zkušeností se všemi aspekty této problematiky. Model bobřího poradenství je aplikován v Bavorsku, Sasku a ne příliš úspěšně v Dolním Rakousku. Finanční podpora dobrovolných poradců je různá, v minimalistické verzi jsou jim hrazeny pohonné hmoty a náklady na telefonní hovory potřebné pro jejich činnost.

P2. Aplikace preventivních opatření včetně finanční či hmotné podpory - opatření

3.1.2 Programu péče: Prevence škod

Aplikace preventivních opatření a s tím spojené snížení konfliktnosti výskytu bobrů je zásadní pro vytvoření koexistence mezi člověkem a bobrem v kulturní krajině střední Evropy. V brzké budoucnosti lze předpokládat plošné osídlení ČR předmětným druhem. Z tohoto důvodu při plánování jakékoliv činnosti (např. výstavba či oprava rybníků, oprava protipovodňových hrází, výstavba MVE), která by se v budoucnu mohla dostat s aktivitami bobra do konfliktu, je nutné zvážit aplikaci preventivního opatření. Preventivní opatření je samozřejmě žádoucí použít také na hotových dílech či stavbách, bývá to však náročnější a obtížnější než zahrnutí opatření již v rámci přípravy projektové dokumentace. V případě zejména listnatých dřevin a zemědělských plodin přítomných do 20 m od břehové linie v oblastech s bobřím osídlením je velká pravděpodobnost jejich využití bobrem jako zdroje potravy či stavebního materiálu. Individuální ochrana dřevin je poměrně lehce aplikovatelná. Problematictější je pak ochrana rozsáhlých hospodářských lesních porostů či rozlehlých lánů se zemědělskými plodinami.

Podpora aplikace preventivních opatření, ať už finančního či hmotného rázu, je dlouhodobě smysluplnější a efektivnější pro ochranu a přijetí předmětného druhu

než „nekonečná“ kompenzace vznikajících škod.

Současný stav:

V ČR dosud nebyl k dispozici přehled vhodných opatření pro předcházení či snížení rozsahu bobrem působených škod. Chyběl také jednoduše dostupný souhrn informací o biologii a ekologii bobrů, které jsou nezbytné pro pochopení jejich životních potřeb a projevů. Znalost a dostupnost těchto informací zabraňuje „demonizaci bobrů“ a je základním předpokladem pro snížení četnosti možných problémů spojených s výskytem těchto hlodavců. **Až v letošním**

„Aplikace preventivních opatření a s tím spojené snížení konfliktnosti výskytu bobrů je zásadní pro vytvoření koexistence mezi člověkem a bobrem v kulturní krajině střední Evropy.“

roce byla v rámci projektu FŽP ČZU v Praze a ČVUT v Praze dokončena publikace „Průvodce v soužití s bobrem“ (Vorel & Korbelová (2016), dále jen „Průvodce“). Publikace je dostupná ke stažení [zde](#).

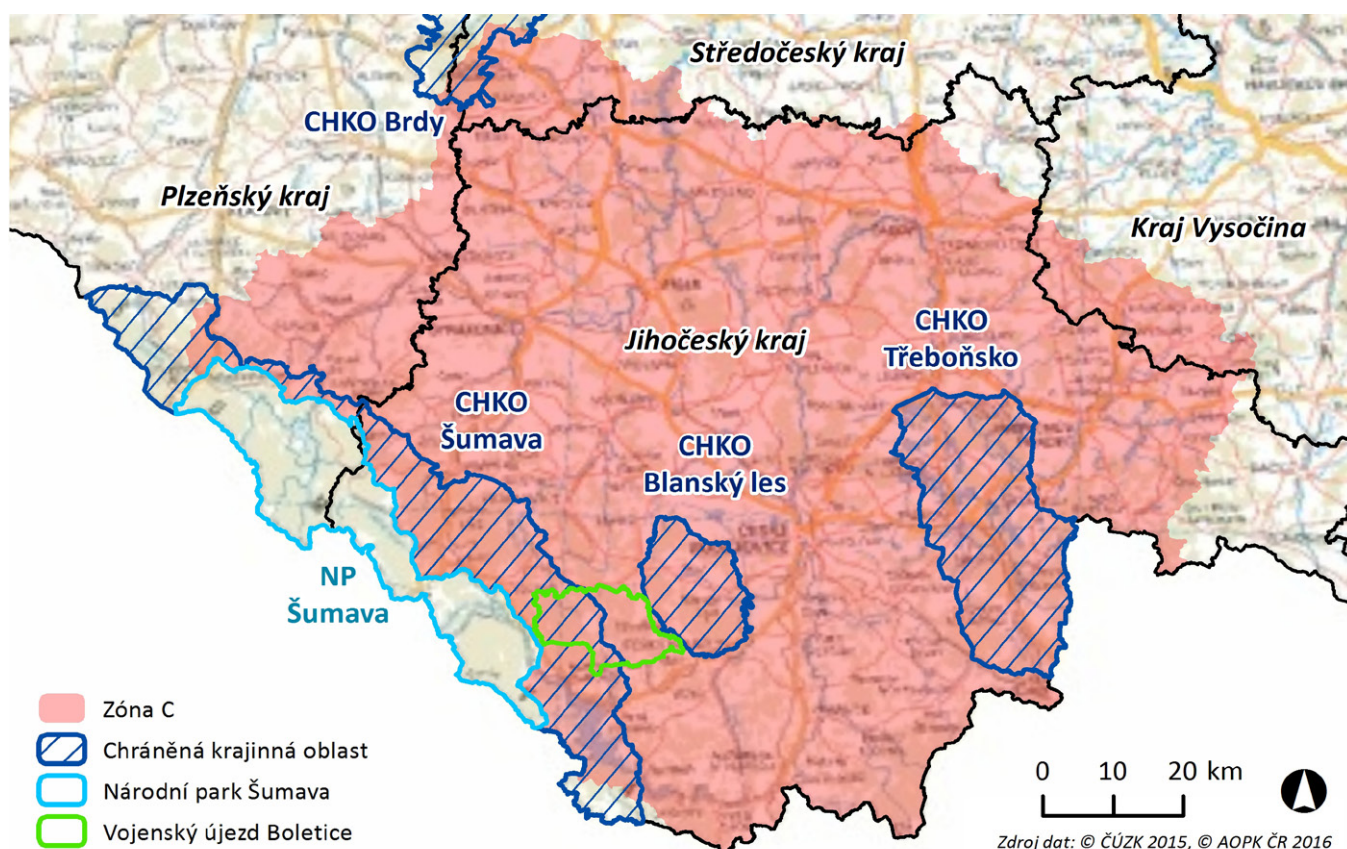
Stěžejní částí Průvodce je soubor postupů, kterými je možné předcházet či zmenšovat rozsah konfliktních situací působených bobrem. Pro porozumění principu a způsobu aplikace jednotlivých opatření jsou v publikaci uvedeny také základní informace o biologii a ekologii bobra evropského. Druhou podstatnou částí materiálu je podrobný rozbor právního rámce ochrany bobra evropského, včetně popisu stávajícího systému finančních náhrad škod. Další informace k této publikaci je možné nalézt opět na internetových stránkách Programu péče.

Pro správnou realizaci opatření popsaných v Průvodci je však často potřebná odborná konzultace, aby byla opatření účinná. A to opět naráží na absenci dostupného poradenství (viz bod P1.)

Finanční podpora aplikace preventivních opatření je možná z Operačního programu Životního prostředí. Tento dotační titul není však využitelný pro aplikaci méně nákladných opatření (např. oplocení individuálních dřevin, drénování bobřích hrází, použití elektrického ohradníku, výstavba klamače) z důvodu limitu minimální výše způsobilých realizačních výdajů 250 000 Kč.

„Zlaté bobří ručičky“. Foto Ladislav Vogeltanz

Obr. 1: Mapa zóny C

Omezenou využitelnost OP ŽP, zejména pro drobné majitele či malé obce, způsobuje také administrativní náročnost programu a 15 % výše kofinancování ze strany žadatele.

V sousedních zemích (Bavorsko, Horní Rakousko, Slovensko, Polsko) byla vydána obdobná publikace jako je Průvodce. Česká verze je však rozsáhlejší, detailnější a svou strukturou jedinečná ve srovnání se zahraničními materiály. Z hlediska podpory aplikace preventivních opatření je u našich sousedů poskytována poškozeným buď ve značně omezené míře finanční podpora (Dolní Rakousko) nebo vybavení či materiál pro realizaci preventivních opatření (Bavorsko, Sasko, Polsko).

P3. Kompenzace škod způsobených bobrem evropským - opatření 3.1.3 Programu péče: Náhrada škod

Kompenzace škod způsobených bobrem má do určité míry zmírňovat konfliktnost bobřího výskytu a je součástí systému jeho ochrany (Anonymous, 1999).

Současný stav:

Škody na trvalých porostech (tj. zejména na dřevinách) a polních plodinách jsou kompenzovány podle zákona č. 115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených

ných vybranými zvláště chráněnými živočichy. **Dle provedené analýzy vyplacených náhrad škod za žádosti podané od počátku doby platnosti zákona do konce roku 2013 (Uhlíková et al. (2015)), nebyly prostředky využívány zcela smysluplně vzhledem k účelu zákona, zejména z důvodu dosavadního čerpání většiny prostředků státními institucemi.** V článku Uhlíková et al. (2015) je celá problematika kompenzací bobřích škod detailně diskutována. Nдостатky jsou rovněž v prováděcí vyhlášce č. 360/2000 Sb., která určuje postup stanovení výše škod příliš obecně. To vede k řadě nejasností, které byly předmětem soudních sporů v Jihomoravském kraji.

V sousedních zemích je kompenzace vzniklých škod buď velice omezená (Dolní Rakousko, Sasko) nebo je regulována více pravidly (horní a dolní limit nárokovatelné částky, kompenzace maximálně 80 % výše škody – Bavorsko). Poněkud jedinečná je situace v Polsku, kde jsou hrazeny všechny škody způsobené bobrem. Což je vzhledem k tomu, že Polsko není směrnici o stanovištích vázáno k jeho „přísné ochraně“, poměrně paradoxní.

P4. Odchyt, odlov jedinců při závažných konfliktních situacích - opatření 3.5.3:

Koordinace opatření Programu péče

Na některých problematických lokalitách není možné aplikovat technické či jiné opatření, které by bylo řešením konfliktní situace. Důvodem může být faktická nerealizovatelnost opatření nebo jeho vysoká finanční náročnost. Současně na těchto lokalitách může být velké riziko vzniku škod značného finančního rozsahu nebo ve vyhodnocených případech mohou být ohroženy lidské životy. Jediným „řešením“ těchto situací je odchyt či odlov přítomných jedinců. Nejedná se však o řešení v pravém slova smyslu. I když je eliminace všech přítomných jedinců úspěšná, lze předpokládat, že lokalita, obzvláště je-li biotopovou nabídkou vhodná pro trvalé bobří osídlení, bude do roka či dvou opětně bobry osídlena. Podle zahraničních i dosavadních zkušeností z ČR bývá odchyt bobrů do pastí a jejich následné usmrcení při řešení závažných konfliktních situací efektivnější než jejich odlov střelnou zbraní. Odchyt do pastí lze realizovat „časově neomezeně“ bez ohledu na aktuální počasí či světelné podmínky. Dále se jedná o „tichý“ způsob odlovu, který je, na rozdíl od lovu střelnou zbraní, realizovatelný v těsné blízkosti lidských sídel. Nevýhodou odlovu do pastí je jejich neselektivnost, je zde riziko jejich

Obr. 2: Aktuální výskyt bobra evropského v zóně C. Černý bod označuje lokalitu na území CHKO a NP Šumava. Barevný bod označuje lokalitu v oblasti již možného odlovu.

odcizení a u některých typů pastí může dojít ke zranění lidí při neodborné a často i neoprávněné manipulaci s nimi. U myslivců nelze také očekávat velkou motivaci pro lov bobrů, neboť se jedná o lov za špatných světelných podmínek, kdy zraněný bobr může nenávratně zmizet pod vodní hladinou, tento druh není zdrojem hodnotné trofeje, střelivo je drahé a je zde tlak na lov jiných druhů (např. prasete divokého), za jejichž škody mohou být na myslivckých spolcích nárokovány náhrady. Lov střelnou zbraní může také komplikovat (ale k tomu dochází i při odlovu do pastí) zvýšená opatrnost členů bobří rodiny po odlovu prvních jedinců z lokality.

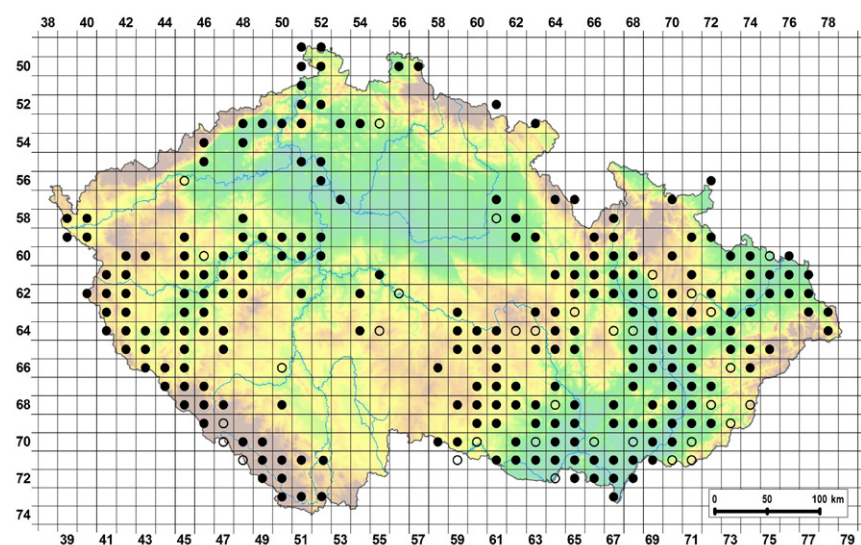
Současný stav:

Odchyt problematických bobrů do pastí není v ČR v současnosti běžně realizovaný a ani realizovatelný. Chybí zde subjekt s potřebným vybavením a zkušenostmi. Současně situaci komplikují právní předpisy, poněvadž osoba provádějící odchyt bobrů musí disponovat nejen povoleními dle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ale i veškerými náležitostmi stanovenými zákonem č. 449/2001 Sb., o myslivosti, tj. loveckým lístkem, povolenkou k lovu a povinným pojištěním za škodu způsobenou při lovu.

Do vydání tohoto článku byl od roku 2014 povolen odlov bobrů z důvodu prevence závažných škod na majetku a v zájmu veřejné bezpečnosti na 12 lokalitách mimo zónu C. Odlov byl realizován střelnou zbraní (na jedné lokalitě i pastmi) a dle

dostupných informací bylo zatím uloveno 10 jedinců předmětného druhu na 5 lokalitách.

V sousedních zemích není motivace myslivců k odlovu bobrů. Proto jsou v Bavorsku a v Dolním Rakousku v rámci managementu bobrů kromě klasického odlovu používány také pasti k odchytu konflikt-

Obr. 3: Mapa aktuálního rozšíření bobra evropského v ČR – rok 2015. Plné kolečko označuje trvalé osídlení, prázdné kolečko dočasné osídlení. Zdroj: Vorel & Korbelová (2016).

ních jedinců. Poradci na problematických lokalitách pomohou dotčeným osobám (např. majiteli pozemku) s naličením pastí a případně i pasti kontrolují. Odchycení jedinci jsou usmrceni. V Bavorsku může tyto jedince dotčená osoba využít pro své potřeby. V Dolním Rakousku nikoliv.

SPECIFIKUM ČR: ZONACE DIFERENCIOVANÉ OCHRANY BOBRA EVROPSKÉHO

V rámci Programu péče byla stanovena tzv. zonace, v rámci níž je diferencován přístup k ochraně bobra od důrazu na zachování příznivého stavu jeho populací v EVL určených k jeho ochraně (tj. v zóně A) až po prevenci vzniku plošně nejzávažnějších konfliktů umožněním jeho odlovu v zóně C (viz obr. 1).

S ohledem na zákonnou ochranu bobra evropského, která vychází z požadavků směrnice o stanovištích, musí zásahům, které by vedly k porušení jeho ochrany, předcházet povolení výjimky podle § 56 zákona č. 114/1992 Sb. Pro realizaci odlovu bobrů v zóně C tak byla zvolena „plošná“ možnost povolení prostřednictvím tzv. „opatření obecné povahy“. Opatřením obecné povahy (v případě Plzeňského kraje rozhodnutím) bylo povolení dosud vydáno (v rámci územních kompetencí jednotlivých orgánů ochrany přírody) pro území Jihočeského kraje (včetně území CHKO Třeboňsko a Blanský les), pro části území kraje Plzeňského, Středočeského a kraje Vysočina, které jsou v překryvu se zónou C. Formou rozhodnutí bylo povolení vydáno pro Vojenský újezd Boletice příslušným újezdním úřadem. Povolení výjimky nebylo dosud dořešeno pro části zóny C zasahující do CHKO Brdy (opatření nebylo dosud projednáno) a CHKO Šumava (vydání povolení není v dohledné době pravděpodobné). Aktuální informaci a znění vydaných

opatření či rozhodnutí je možné nalézt na internetových stránkách Programu péče, v odkazu „[Opatření obecné povahy](#)“.

Vymezení zóny C bylo v rámci přípravy Programu péče provedeno v období, kdy se na jejím území nenacházelo trvalé bobří osídlení. Od tohoto návrhu vymezení zóny C uplynulo více než 10 let a za tu dobu zde vznikla již řada trvalých teritorií (obr. 2). Bobří se do zóny C šíří přes masiv Šumavy z Bavorska, které je již bobry celoplošně osídleno a z Horního Rakouska, které bobří teprve „dosídlují“. Aktuálně na území CHKO a NP Šumava mají bobří svá teritoria na přibližně 36 lokalitách (Vorel et al. (2016), nepublikováno). Mimo CHKO a NP Šumava je bobří teritorium přítomno na 11 lokalitách. Přičemž je pravděpodobné, že výčet bobřích lokalit v zóně C uvedený výše není úplný a bobří se vyskytují na lokalitách, které na obr. 2 nejsou zobrazeny.

Realizaci odlovu v zóně C může z pohledu mysliveckých spolků „znepříjemňovat“ administrace žádosti o povolení lovu dle § 39 zákona o myslivosti, která musí být podána na orgán státní správy myslivosti. Dále nelze očekávat velkou motivaci ze strany myslivců k odlovu bobrů, jak již bylo zmíněno výše. Do vydání tohoto článku byl v zóně C uloven na základě vydaných výjimek pouze jeden jedinec. Aby bylo možné nějak početně limitovat výskyt bobrů v zóně C a zajistit zamýšlenou prevenci vzniku závažného konfliktu, je nutná co nejrychlejší a důsledná eliminace existujícího bobřího osídlení. V následujících letech, nebude-li realizován efektivní odlov, lze očekávat nárůst počtu bobřích teritorií, který bude po dosažení určité populační hustoty velice strmý. Jakmile již v zóně C vznikne plošné bobří osídlení, bude velice obtížné až nereálné početnost bobrů v oblasti rizikových rybníků a jejich soustav výrazně snižovat či vůbec významně početně ovlivňovat.

A JAK SE AKTUÁLNĚ „REALIZUJE“ BOBR?

V době schválení Programu péče byla početnost naší bobří populace odhadována na více než 3500 jedinců (Vorel et al. (2012)). V současné době tento odhad činí více než 6000 jedinců. Síťová mapa výskytu tohoto druhu na našem území na konci roku 2015 je na obr. 3 (Vorel & Korbelová (2016)). Podle analýzy provedené v rámci Programu péče by dle biotopové nabídky mohla početnost bobří populace v ČR čítat 17 000 až 20 000 jedinců.

ZÁVĚR

Z výše uvedeného vyplývá, že aktuální management bobrů má zásadní nedostatky, které spočívají v absenci dostupné poradenské služby, v absenci tuzemského zdroje pro podporu nízkonákladových preventivních opatření, v neoptimálním nastavení systému náhrad škod a v obtížné realizovatelnosti odchytu bobrů ve vyhraněných konfliktních situacích. V rámci českého specifika, tedy zonace diferencované ochrany, není dosud zóna C kompletně administrativně pokryta a současně visí velký otazník nad faktickou realizací odlovu bobrů. Nedostatečná je i osvětová činnost, která dosud nebyla zmíněna a u konfliktních druhů má stěžejní význam.

Potřebujeme vůbec management bobrů? Odpověď je jednoduchá - ano, nemáme jinou možnost, je-li cílem nalezení soužití s tímto druhem, který na jedné straně přináší do naší krajiny celou škálu pozitiv a současně však jsou jeho životní projevy často v rozporu se zájmy člověka v středo-evropské kulturní krajině.

PODĚKOVÁNÍ

Kolegům Janu Šimovi, Aleši Vorlovi, Davidu Lacinovi a Lence Tomáškové děkuji za komentáře a připomínky k textu.

LITERATURA

ANONYMOUS (1999): Důvodová zpráva k návrhu zákona o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy. Sněmovní tisk č. 445.

UHLÍKOVÁ J., VOREL A., ŠÍMA J. & KOSTKAN V. (2014): Program péče o bobra evropského v České republice. Ochrana přírody 1/2014: 10-14.

UHLÍKOVÁ J., VOREL A., ŠÍMA J. (2015): Analýza třináctiletého období poskytování náhrad škod způsobených bobrem evropským. Ochrana přírody 2/2015: 2-17.

VOREL A., ŠAFÁŘ J. & ŠIMŮNKOVÁ K. (2012): Recentní rozšíření bobra evropského (*Castor fiber*) v České republice v letech 2002 – 2012 (*Rodentia: Castoridae*). *Lynx* 43: 149-179.

VOREL A. & KORBELOVÁ J. (EDS.) (2016): Průvodce v soužití s bobrem. ČZU v Praze, Praha, pp 1 - 129.